

ІСТОРИЧНА ПОЕТИКА

DOI: 10.31861/pytlit2018.98.105

УДК 821.112.2-92.09(436)"191/193"

РЕФЛЕКСІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ Й. РОТА

Анастасія Романівна Витрикуш

orcid.org/0000-0002-6857-1657

nastuniavneti@gmail.com

Аспірантка

Кафедра світової літератури

Львівський національний університет імені Івана Франка

Бул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Анотація. Висвітлено особливості сприймання та відображення Першої світової війни у ранній творчості Й. Рота (1894–1939), передусім у його коротких за обсягом творах публіцистичного характеру, що вийшли друком в період між 1915 і 1919 роками. Здійснено часткове зіставлення відображення війни молодим журналістом та старшим, зрілим письменником-романістом. Досліджено ставлення Й. Рота до війни в час її розпалу, причинно-наслідкові зв'язки зображуваного. Взято до уваги жанри, якими послуговувався автор на той час, а також видання, в які він дописував. Застосовано культурно-історичний метод, значну увагу приділено біографічному аналізу. В результаті дослідження зроблено висновки про те, що рання публіцистика Й. Рота лише частково торкається тематики війни; зокрема, у ній зображено наслідки війни для людства; з цього виразно проступає антимілітаристська позиція автора.

Ключові слова: Йозеф Рот, Перша світова війна, публіцистика, фейлетон, військовий журналіст.

Йозефа Рота можна вважати типово австрійським письменником, чиє становлення проходило в складних умовах Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської монархії. Через це його творчість сповнена типово „австрійського” світовідчуття,

що характеризується тугою за старими часами Дунайської імперії та доволі критичним ставленням до сучасності. Зрозуміло, що історичні та політичні події, які відбулися в молоді роки майбутнього письменника, не могли не вплинути на тематику та проблематику його творчості, у якій вагоме місце займає Перша світова війна (її ще називають „Велика війна”).

Сучасні українські літературознавчі дослідження творчості Й. Рота фокусуються на галицькому контексті (Л. Цибенко, І. Андрущенко), адже автор – уродженець галицького штетлю Броди, ця мала Батьківщина займає помітне місце у просторі його художніх творів; інші досліджують загалом український контекст його творчості (Т. Дзись, Т. Іванчук, А. Горбач), проблему батьківщини (Д. Затонський), типову для багатьох австрійських письменників ХХ ст., або ж звертаються до аналізу поезики його творів (Г. Петросаняк). Водночас комплексних досліджень, які б висвітлювали рефлексії Великої війни у всьому письмовому доробку автора, в українському літературознавстві бракує. Ця стаття присвячена рефлексіям у частині його доробку – ранній публіцистиці.

Відомо, що на початку свого творчого шляху Й. Рот займався журналістикою, а відтак його рання творчість розвивається у межах публіцистики, що справило вагомий вплив на розвиток творчого методу автора. Український літературознавець Т. Гаврилів так характеризує Рота-публіциста:

...його репортажі вирізнялися гостротою й дотепністю, часто-густо балансували на межі між фактом і фікцією, а про окремі місцини, як-от на балканському півдні Європи, він умудрився написати з такою переконливістю, наче провів там добру частину життя, тоді як, подекували, він туди взагалі не їздив [3].

Про вагомий внесок автора у розвиток публіцистики свідчить той факт, що з 1985 р. найкращим журналістам, які висвітлюють політичне, економічне і культурне життя в Австрії та Франції, присуджується премія імені Й. Рота.

Мета даної статті полягає в дослідженні способів зображення Великої війни в ранній творчості письменника, а саме в його журналістському доробку 1915–1919 рр. Аналіз його ранньої

творчості дозволить оприявнити необхідний суспільний та естетичний контекст формування його авторської свідомості, а відтак допоможе простежити еволюцію комплексу тем та мотивів, які з'являються у публіцистиці автора і з повнотою звучать у його пізніх текстах.

Щоб зрозуміти походження, сутність і специфіку зображення Першої світової війни у творчості Рота-журналіста, варто розглянути її біографічний контекст 1914–1918 рр. Проте слід одразу зазначити і складність такого підходу до розгляду творчості письменника, адже біографічні дані, якими оперують дослідники, здебільшого досить суб'єктивні, бо реконструйовані з оповідей самого Й. Рота, а отже, не завжди можуть вважатися достовірними. Тому зосередьмося лише на тих моментах цього періоду, які можна вважати достовірними та релевантними для даного дослідження.

Після семестру навчання у Лемберзькому університеті 1913 р. та кількох семестрів у Віденському, молодий Йозеф Рот разом із другом Юзефом Віттліном у травні 1916 р. вирішує записатися добровольцем на фронт. Станом на той час, як зазначає І. Андрущенко, Перша світова тривала вже два роки, і сумна доля Дунайської імперії була практично вирішена [1, с. 585]. Таке рішення Й. Рота не може не викликати здивування, адже до початку воєнних дій письменник украй негативно сприймав як військову службу, так і війну загалом. Зрозуміло, що зголоситися добровольцем його змусив аж ніяк не патріотизм чи бажання захистити рідну землю. Причиною зміни своєї позиції він називає нестерпну атмосферу у Відні, що сформувалася внаслідок великого потоку біженців, які з 1914 р. втікали під наступом російських військ:

Я не міг більше залишатися сам. Я пішов на війну, як одружуються старі парубки, яким стає нестерпна власна самотність. Тепер я був уже не сам. Тепер ми йшли всі, тисячі, мільйони – і мене не обходило, чи безглузде наше заповзяття, чи ні [1, с. 585].

Попри ці згадки, більш переконливою причиною є практичний інтерес: особі, яка бажала стати фаховим журналістом, у розпал 1916 р. найкраще було податися у військові репортери. Рот і Віттлін відписуються від 80-го піхотного полку, до запасу якого належали, і приєднуються до Віденського 21-го єгерського батальйону [9, с. 49].

Невдовзі майбутній письменник стане учасником прощальної церемонії з цісарем Францом Йозефом. Ця подія – знакова для Й. Рота, у ній, ще будучи недосвідченим солдатом, він вбачатиме передвісника краху Австро-Угорщини, його батьківщини. В подальшому Й. Рот відбував службу як військовий журналіст на Східному фронті, у Галичині, неподалік від Львова [12], в такий спосіб повернувшись на свою малу батьківщину. Адже, як уже згадувалося, народився він та провів дитинство у Бродах. Важливо зазначити, що під час служби на рідних теренах, виконуючи функцію військового журналіста, Рот мав завдання цензурувати солдатські листи [9, с. 50]. У такий спосіб він знайомився з долями багатьох солдатів, які намагалися підтримувати контакт із близькими та родичами, стоячи на сторожі військової таємниці.

Досі, однак, у колах ротознавців дискутується питання про те, був автор безпосереднім учасником чи лише свідком бойових дій. У своїй подальшій творчості він практично не описує боїв, більше зосереджуючись на демонструванні наслідків війни або ж ситуації в тилу. Це можна пояснити двояко: з одного боку, антимілітаристськими поглядами автора, з іншого ж – його прагненням максимальної достовірності. Відтак Й. Рот намагався описувати те, що пережив на власному досвіді. Саме в часи військової служби з'являються його перші літературні спроби – вірші, а також перші дописи в газетах.

Тож журналістська кар'єра Й. Рота розпочалася у військовій сфері. У цивільному повоєнному житті такий початок видався йому на користь: по-перше, під час служби у відділі преси на Східному фронті „молодий автор, ще не певний своєї художньої манери” [9, с. 3] отримав певний професійний досвід; а по-друге, він прийшов у журналістику саме як ветеран війни, і цей факт відіграв важливу роль у його подальшому житті. Фред Геллер, головний редактор щотижневої газети „Мир” („Der Friede“), детально згадував про першу появу Й. Рота в редакції у 1918 р. [1, с. 586]. До нього прийшов молодий солдат у заношеному однострої. Ф. Геллер прийняв його з розумінням, як побратима, оскільки сам нещодавно повернувся з війни калікою та розпочав роботу в пацифістському за настроями виданні. Гість справив на нього сильне враження: це була бідна, напівголодна, змерзла людина. Він приніс два вірші. Зі

співчуття редактор відразу перечитав їх, хоча поезію в часописі здебільшого не друкували. Незважаючи на це, вірші Рота невдовзі вийшли друком, як і кілька подальших прозових текстів. Пізніше Ф. Геллер змінив місце праці, запросивши молодого журналіста із собою до „Віденської щоденної газети” („Wiener Tageszeitung“). Тут він отримує постійну роботу репортера. Завдяки щоденній праці „вічно повний сумнівів, скептично налаштований і болісно самокритичний Рот нарешті повірив у себе і свій хист” [1, с. 587].

Про журналістику сам Й. Рот відгукувався по-різному: і як про заняття, що було потрібне всього лише для заробляння на хліб, і як про можливість проявити свій талант. З одного боку, маємо пасаж із ротівського листа, який цитує Г. Нюрнбергер, дослідник його творчості: „...Від нестачі грошей я почав дописувати у газети. Мої нісенітниці друкували. З цього я жив” [9, с. 52]. Ця фраза яскраво ілюструє ставлення Й. Рота до його журналістської діяльності, яку він вважав лише тимчасовою можливістю заробітку і не сприймав серйозно. З іншого боку, „він жив тим, що писав, і міг жити лише пишучи” [6, с. 282]. Впродовж усієї журналістської та письменницької кар’єри Рот залишався вірним кредо: „Я знаю світ, гадаю, лише тоді, коли пишу, коли я відкладаю перо, я гублюся” [6, с. 286]. Однак, як стане відомо пізніше, ця теза про творчу самореалізацію в писанні більшою мірою стосується повістей і романів, аніж публіцистики.

Під час війни та довгі роки опісля Й. Рот заробляв на життя, дописуючи в газети Австрії та Німеччини, допоки у 1933 р. не переселився з політичних причин до Франції [12]. До переліку ротівських газет і часописів належать: „Мир” („Der Friede“), „Світ кіно” („Die Filmwelt“), „Празький щоденний листок” („Prager Tageblatt“), „Новий день” („Der neue Tag“, підписувався псевдонімом Йозефус) – у пізніх роках війни; „Франкфуртська газета” („Frankfurter Zeitung“), „Нова берлінська газета” („Neue Berliner Zeitung“), „Берлінський біржовий кур’єр” („Berliner Börsen-Courier“) – у 1920-х рр. [10]. Два останні принесли Ротові журналістську популярність. Можна припустити, що наведений перелік неповний через втрату частини ранніх публікацій, зокрема періоду війни. На цю тезу наштовхує незначна кількість творів з 1916–1918 рр. у порівнянні з першими повоєнними роками.

Принаймні автор ніколи не збирав власні твори, по його смерті дослідники розшукували їх в архівних газетах, і в 1989–1991 рр. Фріц Гакерт та Клаус Вестерманн опублікували шеститомне видання всіх зібраних творів Й. Рота [10]. В газетах та журналах загалом опубліковано близько 1300 текстів Рота [2] – він залишив, за словами німецького письменника Гайнца Чеховського, „вагому публіцистичну спадщину”.

Важливо також звернути увагу на те, про що писав автор. До тем публіцистики 1915–1919 рр. належить не лише Перша світова війна. Вона також не є найпоширенішою чи найбільш акцентованою темою. У цей час Рот писав також про культуру, сферу театру та кіно, події цивільного життя в тилу. Теми дописів при цьому часто-густо визначали видавці, редактори (напр., у 1915–1919 рр. часопис „Світ кіно” був цілком абстрагований від актуальної воєнної ситуації у Європі; пацифістська газета „Новий день” публікує історії про „турботи маленьких людей...”, спостереження з буденного життя” [10]).

Із середини 1920-х рр. Й. Рот прийшов до думки, що журналістика відбирає у нього сили від написання романів. Про це згадує його друг Бернард Brentano. Й. Рот писав йому про втому від журналістики. Він волів би все покинути й на самоті податися до Парижа, щоб писати романи [1, с. 589]. З часом письменник таки навчився відмовлятися від газетних замовлень, присвячуючи себе щораз більшою мірою художній творчості; зокрема, в його дописах до лівоцентристських газет у 1923–1926 рр. спостерігається тенденція переходу до великих оповідних форм. Тобто Й. Рот наче готувався до шляху романіста [6, с. 281]. Варто зазначити, що найважливіші твори автора – це романи, написані в останні роки життя.

Можна простежити не лише хронологічний перехід від написання коротких публіцистичних до значних за обсягом художніх текстів, а й еволюцію у рецепції Першої світової війни, передусім її хронологічно-жанрові зміни: від ранніх фейлетонів з побіжними згадками про актуальні події, через повоєнні репортажі – до романів, в яких ґрунтовно та багатогранно відображено Велику війну. На опрацювання матеріалу для романів, у яких переосмислюється історія, потрібен значний час. Підтвердженням цього можуть бути роки виходу друком романів: „Марш

Радецького” 1932 р. – 14 років після закінчення війни, „Гробівець капуцинів” 1938 р. – 20 років по війні. Світогляд автора змінюється за такий проміжок часу: пережите вже не є таким свіжим та яскравим, воно викристалізовується у спогади. Спогади, у порівнянні зі щойно пережитим, віддалені у часі й просторі від події, якої стосуються, а тому відображаються в художніх текстах дещо модифіковано, більш емоційно нейтрально. Людська пам’ять зберігає не всі деталі впродовж довгих років, також не всі зі збережених стають матеріалом для романів.

У контексті рефлексій Першої світової війни публіцистику Рота можна розглядати у протиставленні до романів: пережиті події та особисті враження автора проєктуються на журналістські тексти з яскраво вираженою образністю, свіжими емоціями. Короткі фейлетони та репортажі, які виникали спонтанно, із сильним емоційним підґрунтям воєнних подій, відносно швидко після створення друкувалися в часописах. Літературознавець Д. Затонський так коментує щоденну працю Й. Рота на ниві журналістики: вона „спонукала... тут же друкувати написане, віддавати в номер, який чекати не може, якому вже завтра належить вийти у світ” [4, с. 790]. Тобто між пережитим та описаним минало кілька днів, щонайбільше кілька тижнів, тоді як у випадку з романами – кільканадцять років. Іншим імовірним поясненням емоційно-образного відображення Великої війни в ранній публіцистиці є молодий вік, завзятий та оптимістичний світогляд Й. Рота, який пішов добровольцем на Східний фронт у 21 рік. Надалі, після смерті цісаря, розпаду Австро-Угорщини, а отже, втрати батьківщини, світобачення Рота з роками набувало дедалі більшого скептицизму, розчарування в існуючому суспільному ладі, ностальгії та меланхолії. Молодечий запал поступово змінився на нейтральну манеру викладу, що можна спостерігати на прикладі різних творів упродовж творчого шляху Рота. Загальножиттєвий досвід та досвід пережитих історичних подій чимраз більше мотивував до їх філософського переосмислення, аналізу, пошуку причин занепаду Габсбурзької епохи – все це відобразилося при написанні романів.

Повернімося до публіцистики молодого військового журналіста у воєнні роки. Й. Рот мав особливий стиль написання, який наближував деякі публіцистичні тексти до белетристики (в розумінні

художньої прози): їм притаманні елементи сюжету, розвиток дії, персонажі, які подекуди є персоніфікованими образами; трапляються навіть „казкові форми” [9, с. 48]. Перелічені прикмети не характерні для журналістського письма. Їх можна трактувати як першопрояви письменницького таланту, який автор розвиватиме згодом, перероджуючись із журналіста в письменника. За словами Т. Гаврилів, у Й. Рота „факт і фікція поєднуються майже в кожному тексті, в тій чи тій пропорції. Межа між «журналістським» доробком та «белетристикою» доволі тонка, не завжди певна”; він також згадує про „фікційні тексти” й „вигадані історії” [11], маючи на увазі, очевидно, лірико-сатиричні фейлетони [4, с. 598].

Яскравим прикладом згаданого жанру, що стоїть на межі публіцистики та художньої літератури, можуть слугувати „Воєнні історії осіннього вітру” („Herbstwindes Kriegsgeschichten”; „Австрійська ілюстрована газета” від 05.12.1915). Композиційно фейлетон складається з восьми міні-нарисів, яких об’єднує постать оповідача (осінній вітер) і тема (Перша світова війна, точніше, спричинені нею негаразди). Персоніфіковане явище природи, всезнаючий вітер-очевидець, оповідає про спостережене: 1) старий батько-залізничник забирає з потяга важкопораненого сина, який відразу вмирає; 2) єгер упав на „польському полі бою”, його вірний собака „нічого не відає про батьківщину і геройську смерть”; 3) малий хлопчик бавиться в солдата з батьковою зброєю в руці, батько не проти; 4) свавілля казаків та їх знуцання з жителів польського містечка контрастує з тим, що “в якомусь багатому місті Московії російські вчені за келихом французького вина протестують проти німецьких варварів”; 5) глибоко в лісі – могила героя з каскою на хресті; 6) дві дівчини кохали одного хлопця, а з того часу, як він загинув, стали подругами; 7) „у старій фортеці богів Валгаллі... сиділи німецькі герої” над генштабівською картою і вирішували хід світової війни, серед них: Зігфрід, Дітріх фон Берн, Фріц Великий, Бісмарк і Мольтке; 8) на полі бою впав синьоокий світловолосий хлопчина, про якого вітер каже: „Це був мій приятель” [10, с. 3–5].

Використання наратора, яким виступає вітер, цілком конвенційне, як вважає Сильтенмайер фон Ліпс, однак завдяки цьому створюється необхідний контекст для розуміння свідомості Рота-публіциста, який намагається балансувати поміж

„спостереженням та інтенцією зображення” [11, с. 32]. Й. Рот вихоплює найстрашніші епізоди війни, обрамлюючи їх чіткою конкретною мовою публіцистичного тексту, що явно контрастує з емоційним навантаженням епізодів. Найжорстокішим видається четвертий епізод, який зображає погроми:

На брудній вулиці маленького польського містечка я здіймав клубами порох. Перед дверима старого напіврозваленого будинку голосили жінки, дико лаялися казаки. Єврей у довгому кафтані, із сивою бородою висів на щойно змайстрованій шибениці [10, с. 4].

Позицію автора щодо війни ілюструє такий епізод: вітер-наратор заглядає у вікна стачечного московського будинку, в якому бенкетують російські вчені, в той час як „дикі казаки” вбивають євреїв у польських містечках. Попри те, що оповідач залишається беземоційним, контрастне зіставлення обох епізодів підкреслює його гірку іронію.

До своєрідного прийому вдається Рот у сьомому нарисі, поєднуючи за одним столом відомих військових та державних діячів і міфологічних персонажів, котрі, зібравшись разом, наче штабні офіцери, спрямовують хід бойових дій. Цей епізод створює враження штучності самої війни, надає їй характеру маріонеткового театру, яким кермує жменька обраних людей, високопосадовців – вочевидь заради розваги. Хронологічна непеєднувальність цих постатей підкреслює абсурдність війни. Фріц II Великий є визначним пруським королем, курфюрстом Священної Римської імперії, кардиналові Отто фон Бісмарку німці завдячують власне розбудовою Німецької імперії, а генерал Гельмут Мольтке – його близький соратник. Усі троє пов’язані зі створенням німецької держави у XVIII ст., міфологія якої сягає героїчних епосів сивої давнини – V ст., з яких узяті Зігфрід та Дітріх фон Берн. Приналежність їх усіх до історії Німеччини може трактуватися як натяк автора на вирішальну роль, або ж вирішальний інтерес німців у Першій світовій війні.

Іншим яскравим твором, що тематизує Першу світову, є „Острів нещасних” („Die Insel der Unseligen”; „Новий день” від 20.04.1919), де описано лікарню, в якій „голод та недоїдання часто

спричиняють душевні хвороби”, і „останнім часом часто привозять людей, які з’їхали з глузду від голоду” [10, с. 24]. Тут Й. Рот яскраво демонструє один із вагомих руйнівних наслідків війни. Ця ж тема набуває яскравого, експресіоністичного звучання у творі „Людські фрагменти” („Menschliche Fragmente”, „Празький щоденний листок” від 17.04.1919), голод персоніфікується в яскравий, вражаючий образ вояка, що повернувся додому:

Голод у вигляді людських фрагментів. З тонких поторочених рукавів уніформи звисають кістляві сухі руки з грубими синіми венами. Руки, минуле яких – праця й битва; їхнє теперішнє – це жебракування. Спухлі синьо-червоні ноги виглядають з подертих чобіт. Ноги, які в минулому марширували й ходили в походи, тепер човгають [10, с. 22].

Голод, злигодні, повоєнне нівелювання цінностей – це ті аспекти війни, на які звертає увагу Й. Рот. Усе це виключно негативні наслідки; переглядаючи його публіцистику, неможливо натрапити на позитивну конотацію тих чи інших аспектів Великої війни. Воїнська честь, героїзм, доблесть, звитяга, захист рідної землі та своїх співвітчизників, подвиги тощо – те, чим здебільшого захоплюються, Й. Рот гостро висміює як смертоносні і згубні, протиставляючи їх гуманним цінностям. Особливо яскраво це ілюструє „Острів знедолених” та вже описані „Воєнні історії осіннього вітру”, де кожен із восьми епізодів із гіркотою висміює котрись із перелічених воєнних псевдоцінностей. До слова, про вочевидь корисні аспекти війни, як-от поступ медицини чи інженерної думки, письменник теж воліє не згадувати. Все це дає підстави зробити висновок про антимілітаристське спрямування творчості Й. Рота. Воно апріорне, таке, що виникає відразу в роки його участі у війні, а не опісля як переосмислення. Це ще один доказ прагматичних мотивів його добровільного зголошення на фронт. Антивоєнна, а отже, про-мирна спрямованість досягається демонструванням воєнного та повоєнного лихоліть. Із текстів Й. Рота війна сприймається як однозначно негативне, шкідливе, згубне, катастрофічне явище для суспільства як у фізичному сенсі (смерті, каліцтва, голод), так і в ментальному (втрата близьких;

душевні хвороби через голод; неправильне виховання дітей, що бавляться зі зброєю).

Як уже зазначалося, війна є темою лише поодиноких ранніх публіцистичних творів Й. Рота. Одначе у текстах на інші теми можна знайти багато принагідних згадок, ремінісценцій, „слідів” Великої війни. Наприклад, на початку короткого твору „Тореадор” („Мир” від 01.03.1918) читаємо слова оповідача: „Через приємну випадковість я отримую ілюстровані часописи з Іспанії. У них заледве чи помітно війну, лише справжній відпочинок” [10, с. 11]. Опісля яскраво та образно змальовується іспанська вистава – так, наче б це був якийсь інший світ, паралельно існуючий невоєнний світ. Маленька замітка на початку твору локалізує його в часі й просторі: йде війна, Іспанія знаходиться далеко від лінії фронту, це тилловий край, а тому люди можуть собі дозволити відпочивати, розважатися. Антитезою до цього є злигодні безпосередніх учасників бойових дій, які можуть почувати обурення з приводу того, що в часи війни хтось десь далеко може розважатися – подібні настрої типові для збройних конфліктів.

„Відгомін” Першої світової знаходимо також у фейлетоні „Де співає Картуш” („Wo die Kartousch singt”, „Мир” від 05.04.1918). У цьому тексті варто звернути увагу на кілька деталей. По-перше, на початку твору оповідач під час відвідин генеральної репетиції оперети звертається до товариства зі словами: „Погляньмо, як вдосконалився майстер Легар у цей нелегкий час!” [10, с. 13]. Тут простежуємо відкритий натяк на те, що час оповіді – період війни, і мистецтво не може розвиватися так інтенсивно й безперешкодно, як у мирний час – адже *inter arma tacet musae*. По-друге, своєрідне подання самих розваг: веселощі в далекому тилу, на кшталт оперети, все ж несуть печать війни, адже „було вкрай сумно. На гадку спливали бідолашні солдати в шанцях, які, напевно, помруть, не побачивши нової оперети Легара” [10, с. 14]. У цій фразі автор вдається до іронії, мовляв, єдиною цінною втратою для солдатів є те, що вони не зможуть долучитися до „прекрасного”, а також розкриваються погляди вищої ланки суспільства, що залишилася віддалік війни й не до кінця усвідомлює злиденність побуту вояків на передовій, а відтак і весь жах війни. До слова, у цитованому пасажі письменник укотре прямо асоціює війну зі смертю.

Наведені вище приклади мілітарних рефлексій узяті з белетристично забарвлених лірико-сатиричних фейлетонів. Однак на ці „сліди війни” можна натрапити і в репортажах (напр., „Мандрівка Галичиною” / „Reise durch Galizien” 1924 р.). Дослідженню останніх варто присвятити окрему статтю.

Отже, рання журналістська спадщина Й. Рота не опрацьовує тематику Першої світової війни активно, а радше побіжно її торкається, хоча й створена у воєнний час. Поодинокі публіцистичні твори про війну, а також принагідні згадки про неї в інших текстах відображають гуманний, мирний світогляд автора, пояснюють його негативне ставлення до патріотизму, доблесті, героїської смерті за рідну землю тощо, висміювання яких відбувається за допомогою іронічного, подекуди сатиричного стилю викладу. Власне, за допомогою засобів комічного Рот зображає Велику війну в своїй ранній публіцистиці як ментальну катастрофу. Все зазначене дає підстави зробити висновок, що добровільне зголошення Й. Рота на Східний фронт пов'язане з прагматичними міркуваннями, великою мірою – з його бажанням розпочати журналістську кар'єру.

1. Андрущенко І. Йозеф Рот: відкраяна скибка загиблої імперії / Ігор Андрущенко // Рот Й. Марш Радецького та інші романи. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – С. 584–589.
2. Гаврилів Т. Йозеф Рот, репортер [Електронний ресурс] / Тимофій Гаврилів. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/34806>.
3. Гаврилів Т. Дві мандрівки в одне місто [Електронний ресурс] / Тимофій Гаврилів. – Режим доступу : https://zaxid.net/dvi_mandrivki_v_odne_misto_n1115398.
4. Затонський Д. Йозеф Рот / Д. Затонський // Рот Й. Марш Радецького та інші романи. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – С. 590–607.
5. Рот Й. Мандрівка по Галичині [Електронний ресурс] / Йозеф Рот. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/roth1.htm>.
6. Czechowski H. Nachbemerkung / Hg. Heinz Chechowski // Joseph Roth. Orte. – Leipzig : Reclam, 1990. – S. 281–288.
7. Hackert F. Vorwort / Fritz Hackert, Klaus Westermann // Joseph Roth. Werke. Band 1. – Tübingen/Hamburg : Kieperheuer & Witsch, 1988. – S. 1–4.
8. Heizmann J. Joseph Roth und die Ästhetik der neuen Sachlichkeit / Jürgen Heizmann. – Heidelberg : Mattes, 1990. – 165 S.

9. *Nürnberg H.* Joseph Roth / Helmuth Nürnberger. – Hamburg : Rowolt, 1990. –158 S.
10. *Roth J.* Werke. Band 1. / Joseph Roth ; Hsg. Fritz Hackert, Klaus Westermann. – Tübingen/Hamburg : Kieperheuer & Witsch, 1988. – 132 S.
11. *Syltenmeyer-von Lips I.* „Städte haben viele Gesichter“. Wieviel Fiktion vertragen Reportage und Feuilleton / Ingeborg Syltenmeyer-von Lips // Joseph Roth – Städtebilder: Zur Poetik, Philologie und Interpretation von Stadtdarstellungen aus den 1920er und 1930er Jahren (Forum: Österreich) ; [hrsg. Von Stéphane Pesnel, Erika Tunner, Heinz Lunzer, Victoria Lunzer-Talos]. – Berlin : Frank & Timme, 2015. – S. 31–61.
12. *Zenzmaier J.* Joseph Roth. Österreichischer Schriftsteller [Internetquelle] / Jakob Zenzmaier. – Im Internet abrufbar unter : <http://ww1.habsburger.net/de/personen-objekte-ereignisse/joseph-roth>.

РЕФЛЕКСИИ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В ПУБЛИЦИСТИКЕ Й. РОТА

Анастасия Романовна Вытрыкуш

orcid.org/0000-0002-6857-1657

nastuniavneti@gmail.com

Аспирант

Кафедра всемирной литературы

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина

Аннотация. Освещены особенности восприятия и отображения Великой войны в ранней публицистике Й. Рота, а именно, прежде всего в его коротких в сочинениях публицистического характера, напечатанных в период между 1915 – 1919 годами. Частично сопоставлено отображение войны молодым журналистом и старшим, зрелым писателем-романистом. Изучено отношение Й. Рота к войне во время ее разгара, причинно-следственные связи изображаемого. Приняты во внимание жанры, которыми пользовался Й. Рот на то время, а также издательства, в которых он публиковался. Применено культурно-исторический метод, много внимания уделено биографическому методу анализа. В результате исследования сделан вывод о том, что ранняя публицистика Й. Рота лишь частично касается темы войны; в частности, в ней изображены последствия войны для человечества; четко видна антимилитаристская позиция автора.

Ключевые слова: Йозеф Рот, Первая мировая война, публицистика, фельетон, военный журналист.

REFLEXIONS OF WORLD WAR 1 IN JOSEPH ROTH'S EARLY PUBLICISM

Anastasiya Vytrykush

orcid.org/0000-0002-6857-1657

nastuniavneti@gmail.com

Department of World Literature

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska Street, 1, 79000, Lviv, Ukraine

Abstract. This article deals with the speciality of J. Roth's reception of the Great War, description of it in his early publicism. The object of this investigation were short writings of publicistic type, published in period 1915 – 1919, when the author participated at the war as an Austrian military reporter. This was the beginning of his journalistic career. The representation of World War 1 by young journalist was partly compared with that by older, more experienced novel-writer. The article analyzed J. Roth's position to the war during its height and the cause-and-effect relations in his writings. The genres, used by J. Roth at that time, are considered, also the publishers of his texts. In this article the culture-historical method is used, a lot of attention is paid to the biographical analyze. As result of the analyses came the conclusion that J. Roth's early publicism only partly belongs to the topic of war: there are only several Texts dedicated to the actual theme and some more texts, which contains any small mentions, reminiscences and parallels to the war. They are focused on the effects of the war for the society; which are absolutely negative. Despite of demonstrating no naturalistic battle-scenes, the writer shows the war as a catastrophic phenomenon, physically and mentally. Here comes J. Roth's antimilitaristic position true.

Key words: Joseph Roth, World War 1, publicism, feuilleton, military journalist.

References

1. Andrushchenko I. Joseph Roth: vidkraiana skybka zahybloii imperiii [Joseph Roth: a cut slice of the dead Empire]. In: Roth J. *Marsh Radets'koho ta inshi romany*. Kyiv, 2014, pp. 585–589. (in Ukrainian).
2. Havryliv T. *Joseph Roth, reporter* [Joseph Roth, reporter]. *Zbruc*. Available at: <https://zbruc.eu/node/34806> (accessed 11 January 2018). (in Ukrainian).
3. Havryliv T. *Dwi mandrivky v odne misto* [Two journeys to one city]. *Zaxid.net*. Available at: https://zaxid.net/dvi_mandrivki_v_odne_misto_n1115398 (accessed 16 April 2018). (in Ukrainian).
4. Zatonsky D. Joseph Roth [Joseph Roth]. In: Roth J. *Marsh Radets'koho ta inshi romany*. Kyiv, 2014, pp. 590–607. (in Ukrainian).

5. Roth J. *Mandrivka po Halychyni* [Journey to Galicia]. Available at: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/roth1.htm> (accessed 15 January 2018). (in Ukrainian).
6. Czechowski H. Nachbemerung. In: *Joseph Roth. Orte*. Leipzig, 1990, S. 281–288.
7. Hackert F., Westermann K. Vorwort. In: *Joseph Roth. Werke. Band 1*. Tübingen/Hamburg, 1988, S. 1–4.
8. Heizmann J. *Joseph Roth und die Ästhetik der neuen Sachlichkeit*. Heidelberg, 1990, 165 S.
9. Nürnberger H. *Joseph Roth*. Hamburg, 1990, 158 S.
10. Roth J. *Werke. Band 1*. Tübingen/Hamburg, 1988, 132 S.
11. Syltenmeyer-von Lips I. „Städte haben viele Gesichter“. Wieviel Fiktion vertragen Reportage und Feuilleton. In: *Joseph Roth – Städtebilder: Zur Poetik, Philologie und Interpretation von Stadtdarstellungen aus den 1920er und 1930er Jahren (Forum: Österreich)*. Berlin, 2015, S. 31–61.
12. Zenzmaier J. *Joseph Roth. Österreichischer Schriftsteller*. Available at: <http://ww1.habsburger.net/de/personen-objekte-ereignisse/joseph-roth> (accessed 15 October 2018).

Suggested citation

Vytrykush A. Refleksii Pershoi svitovoï viiny v publitsystytsi I. Rota [Reflexions Of World War 1 in Joseph Roth's Early Publicism]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2018, no. 98, pp. 105–119. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2018.98.105.

Стаття надійшла до редакції 6.12.2018 р.

Стаття прийнята до друку 24.12.2018 р.